



# TURKSOSBİLDER

Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi

## MESNEVİDE HAYVAN KARAKTERLERİ (METAFORLARI)

*Prof.Dr. İsmail Hakkı NUR*

Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Anatomi Anabilim Dalı, Kayseri/TURKİYE

### Öz

Bu çalışmada 24 (yirmidört) tür üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışıldı. Bu çalışmanın amacı ünlü Türk düşünürü Mevlânâ Celâleddin Rûmî (1207-1273)'nin ahlâkın temel kavramlarından olan iyi ve kötü kavramlarını hem nasıl değerlendirdiğini ve Ahlakî öğretisini Hayvan hikâyeleri ile insanı nasıl bir araya getirdiğini ortaya koymaktır. Aynı zamanda Mevlana Mesnevi'de kullandığı hayvanlara bazı karakterler yüklemiştir. Bu çalışma hayvan karakterleri ile insan arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Böylelikle düşünürümüzün ahlâk anlayışını ve ahlâkî yargıların belirlenmesi konusundaki yaklaşımını belirginleştirmektedir. Bilindiği gibi düşünce tarihindeki ahlâkî ekollerin ve görüşlerin şekillenmesinde ve iyi-kötü gibi ahlâkî terimlere içerik kazandırılmasında benimsenen anlayışlar önemli rol oynamıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Mevlânâ, İyi, Kötü, Ahlâk, İslam Ahlâkı, Mesnevi ve Hayvanlar, Metafor

## ANİMAL METPHORS in MATHNAWİ

*Prof.Dr. İsmail Hakkı NUR*

Erciyes University, Veterinary Faculty, Anatomy Science, Kayseri/TURKEY

**Abstract:** In this study, 24 species were assessed on. The aim of this study was the famous Turkish philosopher Mawlana Jalaluddin Rumi (1207-1273) of the basic concepts of morality and how the evaluation is to examine the concepts of good and evil, both ethical teachings to educate people with stories of animals. Mawlana attributed some characters the animals used by in Mathnaw. The study was done about animal stories and animal metaphors in Mathnawi. This allows us to analyse his understanding of his ethical and actiological views. As it is known that concepts of good and evil frame different schools and views of ethical approaches in the history of thought.

**Key Words:** Mawlana, Good and Evil, İslamic Ethics, Ethics, Masnawi and animals, Metaphor

## GİRİŞ

Bir Veteriner hekim olarak Türk kültürünün bilgisi Mevlana Celalettin Rumi'nin zengin bir hazinesi olan Mesnevi'de kullandığı hayvan karakterlerini ortaya koymak her Türk aydını gibi benimde amaçlarımdan biri idi.

Bilindiği gibi Mevlâna Müzesi'nde teşhirde bulunan 1278 tarihli, en eski Mesnevi nüshasına göre beyit sayısı 25668 dir. 6 ciltlik abidevi bir eserdir. **Mesnevî'nin beyit sayısı çeşitli yazmalara göre değişiklik göstermekte, 25585 ila 26600 arasında değişmektedir. Hindistan bölgesindeki yazmalarda 30bin beyte çıkan Mesnevî'nin beyit sayısı en güvenilir neşir olarak değerlendirilen Nicholson'un hazırladığı metinde ise 25632 dir. Şu ana kadar tespit edilen en eski nüsha özelliğine sahip 677/1278 tarihli Mevlana Müzesi teşhir salonunda sergilenen Mesnevî ise 25668 beyittir.** 1259 yılında yazılmaya başlanan eser 1268 tarihinde tamamlanmıştır. Onda fert ve toplumu ilgilendiren hemen her türlü konu yer almaktadır. Mevlâna, bu büyük eserinde dinî ve ahlâkî vazifelerden, devlet yönetimine, iş hayatından sağlığa, alışverişten savaşlara, felsefe ve ilâhiyattan psikolojik ve sosyolojik analizlere, evrenin yaratılışından atomların yapısına kadar her çeşit mevzuyu en güzel yorumlarla, eşsiz benzetiş ve misallerle, en etkili ve ikna edici delillerle okuyucuya sunar; meseleleri son derece akıcı, sürükleyici, edebî bir üslûpla enine boyuna tahlil eder.

Kitabına masal denilmesini eleştirir. *Bu kitap, masal diyene masaldır; fakat bu kitapta halini gören, bu kitap vasıtasıyla kendini tanıyan, anlayan da er kişidir. Mesnevî, Nil ırmağının suyudur; Kıptiye kan görünür, ama Musa kavmine sudur. Bu sözün (Mesnevî'nin) düşmanı, gözüme cehennemde tepe taklak olmuş bir halde görünüyor (Mesnevî, IV, b. 32,34).*

Mesnevi'yi incelerken Abdülbaki Gölpınarlı'nın (1) Mesnevi Tercemesi ve Şerhi (İnkılap ve Aka Kitapevi, 1985) ile Süleyman Nahifi'nin (2) *Mesnevî-i Şerif Tam Metin Tercümesi* (Timaş Yay.2007) kullanılmıştır

Ünlü düşünürlerimizden Hilmi Ziya Ülken'in deyişiyle “Bin yıllık kültür tarihimizin en büyük simalarından biridir. Yalnız büyük bir şair, bir tarikat kurucusu, derin bir sûfi, etraflı bir âlim değil, aynı zamanda Anadolu"daki kültürümüzün unsurları arasında büyük bir kaynaşma ve birleşme temin eden derin bir ruh ve hamle adamıdır. Türk düşünce tarihinde önemli bir yer tutan Mevlana, mesnevisinde Türk'ün sağ oldukça bir otağ sahibi olacağını (1/1) demekle devlet kurmanın karakterini taşıdığını, savaşmanın Türklerin işinin olduğunu (1/2), Kafire, düşmana karşı çetin olduğu kadar dostu gül olabilen (1/3), eti yarı pişmiş yiyen ve Türklerle Şamanizm'i yer yer birlikte anan Mevlânâ'nın İslam öncesi Türk din ve kültürüne yakından vakıf olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, Mesnevi'de “kindar Oğuz Türk"ünden de söz edilirken kan dökmekten çekinmeyen (1/4) tabiri de kullanmaktadır. Ölümün yüzünü gösteren aynanın Türk'e güzel görüldüğünü ölümden korkmadığını (1/5), gücün ve kudretin temsilcisi olan Türkler için, Mevlana “*kullukta nasıl ben köpekten aşağı değilsem, Allah da hayat ve kudrette Türk'ten aşağı kalmaz*” (3, 1/6) diyerek övgüyle söz ederken Mevlânâ “*güzel*” kavramının karşılığına “Türk”ü yerleştirir. “*Türk*” demek, aynı zamanda güzel demektir. “O zamanları hatırla ki ben put gibi güzeldim, sen de karşımda puta tapan şamana benzerdin”

derken, güzelliği şamanın algılamasıyla ölçmektedir (Mesnevi, C.I. b. 2416-2420). Türk'e ait hayati unsurları mesnevi'sinin çeşitli yerlerinde övgüyle bahsettiği görülmektedir.

Mesnevi incelenecek olursa düşüncelerini açıklamak, fikirlerini aşlamak amacı ile Mevlânâ'nın pireden deveye sivrisinekten file varana kadar irili ufaklı pek çok hayvanı kullanmış olduğu görülür. Fakat Mevlânâ'nın yaratıcılığında önemli bir rol oynayan bu hayvanların eserde aldıkları yer, gerek hacim ve gerek ehemmiyet açısından, aynı ölçüde değildir. Bazıları tek bir hikâye veya motifte geçer, bazıları ise hikâye ve motif olarak çok daha fazla yer kaplar. Acaba Mevlânâ malzemeleri arasında bu kadar çeşitli hayvana neden bu kadar çok yer vermiştir, düşüncelerini hayvanları kullanarak açıklamak zorunda mıdır?

**Yazışma adresi/Correspondance:** *İsmail Hakkı NUR, Erciyes Üniversitesi. Veteriner Fakültesi. Anatomi Anabilim Dalı. Kayseri – TÜRKİYE, E-posta: hnur\_55@hotmail.com , hn63@erciyes.edu.tr*

Mesnevî'sinde bol sayıda hayvan hikâye ve motiflerine yer vermiş ve doğruluğuna inandığı düşüncelerinden bütün bir insanlığın yararlanmasını amaç edinerek belirli bir insan kesimine değil duygu, düşünce, görgü, eğirim, kültür, örf ve âdet farklılıkları bulunan çok geniş bir topluma seslenmiştir. Bunu da hepsinin ortak tanıdıkları olan hayvanlar vasıtası ile yapmıştır. Sahip olduğu öğreticilik yeteneği onu, hayvan hikâyelerinde aşılama etkisinin daha güçlü olduğuna inandırmıştır. Bu durumlar göz önüne alınacak olursa Mevlânâ'nın biraz da zorunluluk karşısında bu kadar çok hayvanı ele almış olduğu düşünülebilir. Esasen bir insana olduğu kadar bir hayvana da işkence yapmamak, kendisini bir hayvandan üstün görmemek sûfilerin uymaları gereken bir kaidedir(4).

Mevlânâ'nın gayesi; "güzel ve ulvî duyguları insanlara aşlamak, onları kötülükten kurtarmak, iyiyi ve doğruyu" gösterip; doğru yola sevk etmek, yani insanları hayvanlıktan kurtarıp, insanlığa erişmelerini sağlamak(5), İnsanlara bir ahlak dersi vermek ve nasihat etmek, ya da tasavvufî sırları açıklamak amacıyla bu tür hikâyelerle anlatım yoluna başvurmuştur. Hayvanlar, insanlardan daha alt mertebededirler. İnsanların akıl ve idrak sahibi olması, onları hayvanlardan ayıran en büyük özelliktir. İnsan, aklını ve iradesini kullanabildiği sürece insanlık mertebesindedir. Ancak nefsinin ve hayvanî isteklerinin peşinden sürükleniyorsa hayvandan bir farkı kalmamış demektir (6). Mevlânâ'nın eserlerini okurken, anlatılan olayların ve düşüncelerin, kaynağı tabiatta bulunan dinamizmden doğan bir canlılıktan geldiği hemen dikkatimizi çekmektedir. Düşüncesi benzetmeler (metafor) vasıtasıyla berraklaşıyor. . Sözü, durmadan, sürçmeden söylüyor. Tekrar varsa sıkılmıyor. Şöyle diyor: "Ben kafiye düşünürüm; Sevgili bana der ki: Yeryüzünde başka bir şey düşünme! Ey benim kafiye düşünenim rahatça otur, benim yanımda devlet kafilesini sensin. Harf ne ölüyor ki sen onu düşünesin! Harf nedir? Üzüm bağının çitten duvarı. Harfi, sesi sözü birbirine, vurup parçalayayım da seninle bu üçü de olmaksızın konuşayım"(7).

Taşıdıkları nitelikler bakımından, Mevlânâ'nın aşılama istediği fikirlere en uygun olup eserde en geniş ölçüde yer alan hayvanlar aslan, eşek, deve, köpek ve kuşlardır. Mesnevinin çeşitli ciltlerinde bu hayvanlarla ilgili toplam olarak otuz kadar hikâye vardır. Daha az sayadaki at,

ayı, balık, ceylân, çakal fare, fil, karınca, kedi, koç, kurbağa, kurt, öküz-inek-buzağı, sinek-sivrisinek, tavşan, yılan, ejderha hikâyeleri ile birlikte Mesnevîdeki hayvan hikâyelerinin sayısı altmış'ı bulmaktadır.

Bütün bu canlılar ve olaylar âlemi, hep Tanrı sevgisi, insan sevgisi, tabiat sevgisi motiflerini taşırlar. İnsanlara, bu sonsuz hazinede alınacak dersleri, duyular âlemi olan tabiat ve canlılardan seçmek, Mevlânâ'nın başvurduğu en uygun usuldür(8) . Bilindiği gibi Hayvanlar ya da cansız varlıklar arasında geçen bir olayı, çoklukla manzum olarak anlatan ve öğüt veren yazılara fabl denir. Hayvanlar ya da cansız varlıklar arasında geçen bir olayı, çoklukla manzum olarak anlatan ve öğüt veren yazılara fabl denir. Fabllar insan belleğinde çok kolay saklanabilen ve ortaya çıkarılabilen özelliklere sahip olduğu için sözlü gelenek içinde de yaşatılabilmektedir. Fabllarda sadece hayvanlar ve bitkiler yer almaktadır ve bunlar konuşabilmektedir. Masallarda ise genelde kahramanlar hep insandır. Hayvanlarda vardır ama bunlar masallarda konuşamaz. Fabl ve masal arasındaki en büyük fark fablın öğretici yönü olmasıdır, masallar öyle değildir. Fablın sonu genelde küçük bir hayat dersi verir. Masalda ise klasik "mutlu son" vardır, kötü iyiye karşı yenilmiştir. Fabllar mutlaka öğretici bir gaye taşırlar. Okuyucuya ahlak dersi verirler. Genellikle konu kısadır. Verilmek istenen mesaj eserin sonunda ya kahramanlardan birinin ağzından ya da sanatçının dilinden açıklanır. Görüldüğü üzere doğa ile iç içe yaşamış uzun zaman konar göçerliğini sürdürmüş olan Türkler, bu yaşantının bir sonucu olarak hayvanlarla birlikte yaşamış, koyun keçi sürüleriyle göç edip geçimini sağlamış, yırtıcı hayvanları çok yakından tanıma imkanı bulmuş ve onlarla mücadele etmeyi öğrenmiştir. Öyle ki, bu hayvan unsuru Türkçe'nin deyim ve atasözlerinin içine kadar girmiştir. Aslan gibi olmak, kurt gibi acıkmak, kartal gibi uçmak, kedi gibi kıvrılmak, akrep gibi sokmak vb. bunlardan bazılarıdır(9). Eski Türk Edebiyatında kıssadan hisse adı verilen bu türün örneklerine Sadi'nin Bostan ve Gülistan ve Mevlana'nın Mesnevisinde de çokça rastlanır. Bu türde Dünya Edebiyatında bu türün tanınmış isimleri Ezop ve Lafonten'dir (La Fontaine). Hint yazarı Beydaba'nın fabl türündeki önemli ve tanınmış eseri Kelile ve Dimne'dir (10).

Mevlana, hikâye ve motiflerde bir çok konulara temas etmiş, tasavvufî, dini, felsefî, ahlaki ve terbiyevi düşüncelerini, görüşlerini, bazen başlı başına bir hikaye ile remzi olarak, bazen de bir veya birkaç beyitten ibaret motiflerle telmih ve insan- hayvan, iç-dış benzerliklerinden ve münasebetlerinden faydalanarak yaptığı teşbihlerle açıklamıştır(4). Mesnevî'de geçen hayvan hikâyelerinden bir kısmının Kelile ve Dimne'den alınmış olduğu bilinmekle beraber(11), Hıristiyanlıkla ilgili hikâyelerin alındığı kaynaklar hakkındaki bilgilerimiz yeterli değildir(12). Bazı kıssalar, Kelile ve Dimne'de ders verici küçük bir hikâyecikken; Mevlânâ, hikâyeyi yayarak onun içini, çeşitli gözlem ve bunların üzerine bina ettiği duyu ve fikirlerle doldurur. Bu hikâyecikleri kullanarak basit-somut bir anlam tabakasından, derin-soyut bir anlam tabakasına doğru, derinleşen bir anlatım oluşturur. Eserinin anlatım gücünü bu şekilde, çeşitli anlam tabakalarıyla zenginleştirip güçlendirir. Örnek olarak; Mesnevî'nin ilk cildinde, anlatımda kullanılan aslanla tavşan hikâyeciğini bu bakımdan inceleyebiliriz(13). Bu hikâyecik, Kelile ve Dimne'den alınmıştır (14). Hikâyecikte kısaca şu olay anlatılır: Sürekli aslana avlanma korkusu yaşayan hayvanlar, onunla anlaşıp her gün bir hayvanı aslanın yiyeceği olarak vererek bu korkudan kurtulmaya karar verirler. Bu tekliflerini aslana iletirler. Aslan çalışmaya büyük önem verdiği için, bu teklifi önce kabul etmek istemese de sonunda kabul eder. Yiyecek olma sırası

zayıf bir tavşana geldiğinde tavşan, çeşitli hilelerle aslanı kandırıp bir kuyuya doğru sürükler ve hileyle onu kuyuya düşürür. Hayvanlar bu şekilde aslandan kurtulmuş olurlar. Bu konuda, tavşanın başarısından dolayı tavşanı överler. Kelile ve Dimne’de yaklaşık iki sayfaya yakın bir yer tutan bu hikâyecik, kurnazlıkla başarılı olunabileceğinin bir örneği olarak anlatılır. Mesnevî’de bu hikâyecik, 900 –1390 beyitleri arasına yayılmıştır. Bu hikâyecik anlatılırken aralara başka kıssalar da serpiştirilmiştir. Yazar anlatmak istediklerini, bu hikâyecikleri bir alt anlatım basamağı olarak kullanarak anlatılır. Somut olaylardan, soyut ve derinlik taşıyan duygu, değer ve olguların anlatımına geçer. Hikâyecik başladığında, öncelikle aslana avlanma korkusundan kurtulmak isteyen av hayvanları, tevekkülü temsil ederler. Bunun karşılığında aslan çalışmayı temsil eder. Yazar burada bu iki konuyu genişçe bir şekilde tartışır ve kendi düşünce yaklaşımına uygun olarak tevekkülü, üstün bir durumda gösterir. Zaten hikâyecığın sonunda da tevekkülü temsil eden tavşan galip gelir (15). Mesnevî’nin bu tarzı, Mevlânâ’nın insan tabiatı hakkındaki derin bilgisini ve onun psikolojik kavrayışını ortaya koyar. O, hikâyelerinde çeşitli yollarla insanın zayıf yönleri kadar, fazilet ve erdemini de ustalıkla meydana çıkarır. İnsanın ahlâkî, sosyal ve insanî yönü, ahlâkî öğütler, tasavvufî kavramlar, çeşitli hayvan karakteri kullanılarak metaforik bir üslupla ifade edilmektedir(16). Böylelikle soyut kavramlar, ifade edilmesi güç tasavvufî ve felsefî meseleler bu metotla daha anlaşılabilir bir zemine kavuşturulmuştur(17).

Mesela bir hikâyede, bir gramerci, yetenekleriyle o kadar gururludur ki gramer okumayan (nahivci) bir kayıkçıya 'ömrünün yarısının boşa gittiğini' söyler (1/7);

Diğer bir hikâye de ise “dudaklarını ve bıyığını yağlı bir koyun kuyruğu ile yağladıktan sonra, arkadaşları arasına 'şunu bunu yedim' diyerek gelen geveze bir adamın nasıl gösteriş yaptığını” (1/8) gözler önüne serer. Yine, bir fikri insanların kafasına sokmanın etkisini göstermek için, “çocukların öğretmene hasta olduğunu nasıl düşündürdükleri” (1/9) ile ilgili ilginç bir misal vardır. Başka bir yerde, aç gözlü bir adamın sırt çantası ekmekle dolu olduğu halde, köpeği açlıktan ölüyor. Adam köpeğine ağlıyor, şiir okuyor, hıçkırıyor ve başına vuruyor. Ancak, çantasından bir lokma çıkarıp köpeğe vermeyi esirgiliyor ve şöyle diyor: “Ekmek, yoldaki bir yolcudan parasız alınmaz. Fakat su, pınarlardan parasızdır” (1/10).

Mesnevî, düşünürümüzün ahlâk anlayışını ve ahlâkî yargıların belirlenmesi konusundaki yaklaşımını belirginleştirmektedir. Bu konuda kullandığı hayvan karakterlerini inceleyerek bir sonuca varmaktır. Ahlâkî alanı belirginleştiren en önemli yönlerden biri insan doğasında olana değil, olması gerekene işaret eden normatif bir ilim dalı olmasıdır. Bu yönüyle değer bilinci kişinin bilinçli ve özgür olarak, kendi vicdanıyla, iradesiyle katıldığı bir değerler sistematiğini ifade eder. Olması gerekenle olan arasındaki karşıtlık insanın ahlâkî sorumluluğunu, katılımının belirginleştiği ve böylece ahlâkî gerilimin yaşandığı bir sahadır. Bu yönüyle ahlâk bir insan başarısıdır. İnsan, seçen, davranışı belirleyen, iyiye doğru, değere doğru yönelen bilinçtir(10). Ahlâkî değerler, genel bir ifadeyle insan davranışlarını iyi veya kötü olarak tanımlamamızı sağlayan değerlerdir. Değer felsefesi Grekçe değer anlamına gelen axios kelimesinden gelen aksiyoloji (axiology) olarak ifade edilmekte ve değerlerin doğasını, ölçütlerini ve metafiziksel statüsünün ne olduğunu inceleyen bir felsefe disiplini olarak tanımlanmaktadır (18,19).

Ahlâkî değerler temelde iyi ve kötü kavramları üzerinde odaklanmaktadır. Bu yaklaşım bize iyi ve kötü'nün mahiyeti üzerinde bilgi vermekten ziyade ahlâk felsefesinin üzerinde farklı teorilerin, tanımlamaların şekilleneceği mümbit bir çalışma alanını belirginleştirmektedir(20). İyi ve kötünün ne olduğu üzerinde; haz, fayda, mutluluk, ödev, vb şeylerle mi tanımlanabileceği tarihi gelişim süreci içersinde pek çok ahlâk felsefesiyle ilgilenen düşünürün üzerinde teoriler geliştirdiği bir alandır. “Değer tür olarak insanın varlığa kattığı bir bilinç boyutudur...değer’le bir şeyin aynı türden şeyler arasında özel yerinin kastedildiği ve bu değer’in genellikle olumlu bir renk taşıdığı görülür. Bu yerin saptanması doğru bir değerlendirme sonucu bilgisel olarak yapılabildiği gibi, ezbere ve birbirinden çok farklı ‘ölçütler’ kullanılarak yapılmaya çalışıldığı da görülüyor...değer, eylemlerin ve kişilerin bir özelliği olarak karşımıza çıkar.”(21).

Mevlânâ, ahlâkî öğretisinin temel kavramlarını çeşitli hayvan metaforları içersinde aktarmaktadır. **Mevlânâ'nın bu metodu kullanmasında Kur'an ve Sünnetin büyük etkisi bulunmaktadır.** Örnek olarak Bakara sûresi 260. ayette geçen “**Kuşlardan dördünü al, onları kendine alıştır**” ayetinin yorumunu gösterebiliriz. Düşünürümüz, insanın tabiatında fitraten kuvve halinde var olduğunu düşündüğü ve kötü fiillerinin kaynağı olarak tanımladığı dört tabii huydan bahsederken bunları yol kesici manevî dört kuş ifadesiyle dile getirmektedir. etmektedir: “...Bu yol kesen dört kuşu öldür!...Çünkü bu ten dört huyun durağıdır, o huyların adları, dört fitneci kuştur...Halkın ebedî olarak diriliğini istersen bu dört şom ve kötü kuşun başlarını kes... Dört yol kesen mânevî kuş, halkın gönlnü yurt edinmiştir...Bu kuşlar, kaz,tavus, kuzgun ve horozdur. Bunların içlerdeki benzerleri de dört huydur. Kaz hırstır, horoz şehvet. Makam tavusa benzer, kuzgun dileğe.”(1/11). Mevlânâ, insanı kötü eylemlere sürükleyen şehvet, kibir, hırs, çok yaşama arzusu gibi kötü huyların ortadan kalkmasıyla insanda kanaat, sabır, alçak gönüllük gibi ahlâkî erdemlerin ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Böylelikle insanın yetkinleşmesi, insan-ı kamil olmasıdır. Mevlânâ insanın eğitimle ahlâkî güzellikleri kazanabileceği görüşündedir. Bu eğitimin temel kaynağı ise Mevlânâ'ya göre bu dini merkezli bir eğitimidir: “Bütün Kur'an, nefsin kötülüklerini anlatmadadır. Mushafa bak da, gör, fakat sende o göz nerde?”(1/12) etme, kötü davran da alçaklarla beraber o da sana boyun eğsin, teslim olsun.”(1/13).

“Şunu bil ki safları bozup dağıtan aslanla savaşmak kolaydır, asıl aslan nefsinin mağlup edendir”(1/14). Görüldüğü gibi Mevlânâ Nefse karşı verilecek bu mücadelenin zorluğunu ifade etmek için insanın bu çabasını aslanla yapılacak bir savaşa benzetmektedir. İnsanın kötülöklere duçar olması, kişinin ruhunu kirleten, ahlâkî yetkinliğe ulaşmasına engel olan bir unsur olarak tanımlanmıştır. Fakat kişi sadece bir tane kötü huy sahibi olsa bu onun ahlâkî yetkinliğine engel olabilir mi? Mevlânâ bunu metaforik bir ifadeyle tıpkı temiz, beyaz bir kâğıt üzerine yazılan yazıya benzetmektedir: “Beyaz bir kâğıda yazı yazarsan o yazı, kâğıda bakar bakmaz okunur. Yazılı kâğıda bir yazı yazarsan okunur ama iyi anlaşılmaz, insan yanılabilir. Çünkü o karalanmış kâğıt üstüne kara yazı yazıldı mı her iki yazı da körleşir, hiçbir mânası kalmaz. O kâğıda üçüncü defa bir şey yazarsan kâfirlerin canı gibi tamamıyla kapkara olur”(1/15). Görüldüğü gibi iyi huyların azalması, kötü huyların, vasıfların artması kişinin var olan iyiliklerinin de görülmesini engellemekte ve onu ahlâkî olarak olumsuz bir duruma sokmaktadır. Bu husus Mesnevi'nin bir başka yerinde ayna metaforuyla tekrar ele alınmaktadır: “Nitekim aynanın yüzüne bir şey yazar yahut bir şekil yaparsın, sonra temizlesen de yine bir iz

*kalır. Bedende Nefsi Mutmainne'nin yüzünü, düşünce tırnakları tırmalayıp yaralar. Kötü düşünceyi zehirli tırnak bil. Bu tırnak, derinleştikçe canın yüzünü tırmalar ”(1/16).* Mevlânâ'nın iyi ve kötü kavramı konusundaki temel tezlerden biri iyinin bilinmesi için zaruri olarak kötünün varlığına ihtiyaç duyulmasıdır. Öztürk Mevlana'nın bu yaklaşımını vurgulamaktadır: “zıtları birlikte tanımadan onların her hangi bir kutbunu sevmek körlüktür. İki kutbu da tanımak gerekir. Tanımadan sevmek tabuculuktur; tabunun olduğu yerde ise beyyine olmaz.”<sup>112</sup> Mevlânâ'ya göre iyi ve kötü kavramları iç içedir: “...kötülük iyilikten ayrılamaz. İyilik de kötülüğü bırakmaktır. Kötülük olmadan, kötülüğü terk etmek imkansızdır. Yani bu iyilik, kötülüğü bırakmaktır demektir.”(22). Mevlânâ'ya göre insan yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak yaratılmıştır. Bundan dolayı kendi ideal değerini keşfedip ona göre amel etmesi beklenmektedir. “İnsanın iyisini, kötüsünü bırakıp, onun şahsiyetinin aslına nüfuz etmek lazımdır ki bakalım, o kimsenin nasıl bir cevher ve özü vardır, anlaşılsun. İşte görmek ve bilmek böyle olur.”(22/1) İnsana düşen Tanrı'nın ahlâkıyla ahlâklanmaktır: “Şu renklerden sıyrılır, İsa'nın küpüne girer, “Tanrı boyası” belirir, artık Tanrı, dilediğini yapar. Kötülüklerden kurtulur, hayadan da; dönüp dolaşmaktan da uzaklaşır, konup göçmekten de ”(23).

### **Mesnevî’de geçen hikâye ve metaforların belli başlı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:**

1. Mevlânâ her bir hikâye ve motifte telkin etmek istediği fikre göre, maksadına en uygun olan hayvanı seçmiştir. 2. Hikâyelerini ne sadece kupkuru bir tasavvuf ve ahlak dersi vermek, ne de sadece şiir söylemek ihtiyacını tatmin etmek için anlatmıştır. Bu hikâyelerde tasavvufî, dinî, ahlakî, terbiyevî, felsefî birçok meseleleri ele almış, bu meseleler üzerinde ısrarla durmuş, sade dili, akıcı üslubu, büyük telkin kabiliyeti ve sanat kudreti ile düşüncelerini en mükemmel ve veciz bir şekilde ifade etmiş ve öğretmiştir.
3. Mevlânâ'nın üzerinde durduğu bu hikaye ve metaforlarda ele aldığı hayvanlar için belirli bir kalıbı yoktur. Hayvan hikâyelerinden faydalanan diğer yazarlar gibi bir hayvan muhakkak belli bir modelin temsilcisi değildir. Değişik fikirlerin izahında aynı hayvanı ele almış, fakat aynı esasa bağlı kalmayarak, onları konularına uygun olarak vasıflandırmıştır.
4. Mevlânâ'nın anlatmak istediği fikirler için bazı hayvanlar sadece birer misaldir ki, arada hala değişmemiş adetlere, geleneklere, darb-ı mesellere işaret etmiş ve bu misalleri tamamen realiteden almıştır. Bu yönüyle hayvan hikaye ve metaforlarının folklor bakımından da bir değer taşıdığı söylenebilir.
5. Mevlânâ tekrarlardan kaçınmamıştır. Fakat bu onun dar bir çerçeve içinde kalmış olması demek değildir. Bilakis muhayyilesi çok geniş, misalleri pek bol ve çeşitlidir. Yaptığı tekrarlar bir hatırlatma mahiyetinde olup, telkin kuvvetini arttırmak içindir.
6. Hikaye ve hayvan metaforlarında Mevlânâ yer yer kuvvetli ruh tahlilleri yapmış, insanların basit şeylere düşkünlüğünü, menfaatleri icabı alçalıp dalkavukluk etmelerini, birbirleri ile anlaşamama sebeplerini, toplumların durumunu son derece kudretli bir şekilde işlemiştir.
7. Hikayelerden çıkan neticeler ve metaforlara yüklenen anlamlar sabit değildir. Mevlânâ'nın bizzat çıkardığı neticelerden başka her çeşit insan kültür seviyesine göre, bunlardan tasavvufî, dinî, ahlakî, felsefî bir netice çıkarılabilir. Bu hikâye ve tasavvurlardan Mevlânâ'nın çeşitli meselelerdeki görüş ve düşüncelerini, tasavvuf anlayışını idrakimiz ölçüsünde görebiliyoruz. Mutlak Varlık, Akl-ı Küll, Evliyâ, Aşk, Mürit-Mürşit, Dünya-Ahret, Nefs, Akıl, Ruh, Tevekkül, Teslimiyet, Cehd, Rıza hakkındaki görüş ve düşüncelerini bu hikâyelerde çeşitli yönleriyle bulmak mümkün olmaktadır.

8. Hikâyelerde bazen, metaforlarda genellikle, hayvanlar birer teşbih unsurudur. Son derece sevimli, renkli, canlı ve yer yer orijinal olan bu teşbihler aynı zamanda Mevlânâ'nın, bir tezi olduğunu gösterir. Tezini ifade ve ispat etmek için, büyük bir maharetle en münasip hayvanları seçmeğe çalışmış ve muvaffak da olmuştur.(5).

## METAFORLAR

**1-ASLAN METAFORU:** *Mesnevî*'de aslan, genellikle mürşid ya da İnsan-ı Kamil'i simgeler. Mürşidin görevi bir avcı gibi avlanıp, bela ve nefsinin oyunları içinde kendi özünü kaybetmiş insana, kendi özünü hatırlatmak onu şer çukurlarından kurtarmaktır. Yiğitliğin, cesaretin, çalışmanın, kendi işini kendinin halletmesinin, mertliğin ve hakikate teslim olmanın simgesidir. Bu tanımlamalarını: Suretten kurtulmuş (1/17) nefsini yenmiş Hakkı'nın aslanı olmuş kişi (1/18, 2/1), nefsindeki gücün farkında olan, bunu ancak iradenin akıllı kullanılmasıyla alt edebileceğinin farkında olan (1/19), çalışmaktan kaçınmayan çalışmanın tevekkülden üstün olduğunu bilen (1/20) ve çalışanın Allah sevgilisi şuurundaki düşünce ve fikriyata sahip (1/21) kişidir. Aslan aynı zamanda sahibinde ululanmaya neden olmaktadır (1/22). Allah'ın aslanı öyle bir kimsedir ki cesaretin simgesi (1/23,1/24,1/25), mert (1/26,1/27) ve tevekkül sahibi olarak gayretten geri durmayan çalışkan (1/28) kişi olarak da tanınır. Kendi işini kendi halleden (1/29), çeşitli sırlara sahip bunları ifşa etmeyen murat sahibi (1/30), etrafına karşı menfaat peşinde koşmayan (1/31),hakikatin temsilcisi ve Hakk'a teslim olan (1/32), teslimiyetinde dolayı nimetlerinde eksilme olmayacağına inanan kişidir (1/33).

**2-TİLKİ METAFORU:** Tilki Metaforu *Mesnevî*'de kurbanlarını kandıran (1/34,1/35,1/36, 1/37), tamahkar (1/38), korkakların karşısında eğilmesi secde eden (1/39) menfaat peşinde koşanları (1/40) sembolize etmiştir.

**3-EŞEK METAFORU:** *Mesnevî*'de oldukça geniş bir yer tutan bu metaforunda eşek genellikle; ahmaklığın, kıt anlayışın (1/41,1/42) ve bunun farkında olmayan (1/43), duygularının esiri olan (1/44), tembel (1/45),her işe koşturulabilen (1/46), fikir âleminden uzak akıldan gafil (1/47,1/48,1/49) akıl yürütmeyen fikirsiz (1/50,1/51,1/52), bedeni zevkleri peşinde koşan, aşağı tabiatlı (1/53), şehvet düşkününü (1/54), böbürlenip ululanan /1/55), Allah'ın hakkını tanımayan gafili (1/56) , haddini aşan (1/57), aşkı idrakten aciz insan akli (24, 2/2, 2/3), mürşidini imtihan etmeye kalkan (2/4),nefsinin esiri kafir kimse (24, 2/5, 2/6) kimsedir. Eşek artık öyle kimsedir ki; hakikate kulak vermeyen (2/7) şeytanlarla dost olmuş (2/8) kimsedir.

**4-SU KURBAĞASI METAFORU:** *Mesnevî*'de kurbağa metaforuna, en geniş şekliyle fareyle kurbağanın hikayesinde yer verilmiştir. Mevlânâ'nın yorumlarından çıkardığımız bir görüş de su ehli ile kara ehlinin durumudur. Biliyoruz ki *Mesnevî*'de su ehli rahmanî kimseleri, kara ehli de şeytanî kimseleri simgelemektedir. Kurbağa, su ehli olduğu için ruhaniyet, mana alemini Fare ise suret alemini temsil etmektedir (2/9). Fare toprak ehli olduğu için cismaniyet alemindedir ve kurbağayı da cismaniyet alemine çağırılmaktadır (

**25). 5-FARE METAFORU:** *Mesnevî*'de fare genellikle karga ile yada su kurbağası ilen olan hikayede remz edilmiştir. Fare, hilekarlığı (1/58), bilgisizliğin getirdiği korkak (1/59,1/60),



hakikatten mahrum (1/61), kısa görüşü ile halden hale giren (1/62), ahmak (1/63) tır. Fare öyle bir aç gözlüdür ki bütün alem nimetle dolu olsa doymayıp yine toprak yediğini (1/64), hırsız tabiatlı (1/65), taklit bilgisiyle aydınlığa çıkamayan karanlıkta kalan kimseyi temsil etmektedir (1/66).

**6-FİL METAFORU:** “Fil” Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinde en çok üzerinde durduğu hayvan metaforlarından biridir. İri görünümüleriyle ve o asırlardaki işlevleriyle, savaşlarda üstlendikleri görevlerle fillerin, insan hayatında önemli bir yeri bulunmaktaydı. Mesnevî’de fil metaforu Kabe’ye saldırmak üzere yola çıkan Ebrehe ordusu dışında müspet anlamlarda kullanılmış, güç ve masumiyetin sembolü olmuştur *Mesnevî*’de filleri Hakk’ın erleri olan evliyaullaha dil uzatmak, Zâhirde Kalıp Bâtını İdrak Edemeyen Kişilerin nasıl bir bakış açlarına sahip olduğunu (2/9), gücüne güvenip kibirlenen kimseleri Ebrehe’ nin fillerine benzetmesi (2/10) , Peygamber’in sözüyle alay eden nasipsizlere inananları ve surete aldananları (2/11), bu kimselerin kafirlerin gözünde mümin kimselerden olduklarını (1/67) tasvir eder. Fil yavrularının yenilmesi olaylarında ise : Gıybet etmeye (Sakın noksanlarını bulup aleyhlerine gıybet etme. Allah onların canı için senden intikam alır) ve gıybetin sonu eden hakkında iyi olmadığını (2/12, 1/68), hem rüşvet almaya “*Ey rüşvet yiyen, fil yavrusunu yiyorsun! Sana düşman olan fil kökünü kazır, yok eder.*”(2/13,1/69) hemde kötü insanlarda var olan kötü huyların mânevî kokusu (2/14,1/70) etrafa yayıldığını resmetmektedir.

**7-ÖKÜZ METAFORU:** Mevlana Öküz metaforunu genelde; saf, kalın kafalı, kabiliyetsiz, görgüsüz, beceriksiz (26) kişi olarak tasavvufta ki ise metaforik olarak genellikle “yeme, içme, uyku ve cimâ” gibi hayvânî ve nefsânî sıfatlar’ı ifâde etmek üzere kullanılan bir terimdir (27). Mevlana, öküz metaforunu dünya malına doymak bilmez aç gözlü, nefesine tapan kimse manasına (28, 2/15,2/16, 1/71,1/72,1/73) kullanmıştır. Öküz metaforu aynı zamanda; Allah’tan bi haber (1/74,1/75), yersiz hak hukuk arayan (dâvaya) kalkışan (1/76), menfaat peşinde koşan (1/77,1/78), münâfık / İkiyüzlü (Teğabün:64/2, 2/17), insanların inançlarıyla oynayan sahte şeyhlere(2/18), tasavvufî hakikatlerden habersiz (2/19) ve Allah’ın seçkin kullarını kendi gibi sanan cahilleri (2/20) temsil etmektedir. Mesnevî’de öküz metaforu “*Öküzün bâzı yerleriyle (kuyruğuyla) ölüye vurun!*”( Bakara, 2/67-73.) *hitâbı geldi; vurdular. O öldürülmüş adam, dirildi, fırlayıp kalktı.*” *vurdular. O öldürülmüş adam, dirildi, fırlayıp kalktı.*” Mevlânâ’nın öküzün kuyruğuyla dirilen adam metaforunu kullanmasıyla ayrıca öküz metaforu hakkın ve adaletin simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır (28, 2/21) . Gölpınarlı bu beyitlerle ilgili şunları ifade etmektedir: Mevlânâ bu beyitlerde beden, yani “nefs” öldürülürse sırların dirileceğini, her şeyin görüleceğini kastetmektedir. İnek kesmek, yani benlikten geçmek ise bu yolun şartıdır (Mesnevî,Gölpınarlı, a.g.e., C. II., s. 227.).

**8-KÖPEK METAFORU:** *Mesnevî*’de oldukça geniş yer tutan köpek metaforu daha çok yaratıcısını tanımayan, nefsinin heva ve hevesine takılıp kalmış, dini ve manevi değerlere saldıran insan tipini karakterize etmek için kullanılmıştır. Aşağıdaki satırlarda görüleceği üzere sadakatten, Allah’ı tanımamaya, öfkenin, hilenin, haddini aşmanın nefsinin peşinde koşanın ,azgın kişiliğin resm edilmesinde köpek metaforu kullanılmıştır.

*Mesnevî*’de köpek metaforu az olmakla birlikte sadakatin, bağlılığın simgesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Kur’an-ı Kerîm’de Ashab-ı Kehf’in köpeği sadakatinden ötürü

Ashab-ı Kehf'le beraber 309 yıl uyumuştur da o lütufla ilk uyuduğu şekliyle uyanmıştır(Kehf:18/18, 2/22,1/79,1/80) , nimetini yediği yere sadakat, bekçi oluşu (2/23) yanında savunmasız zayıflara saldıracak kadar gözü dönmüşlüğü de (1/81) sembolize eder. Vefakarlık göstermesi (1/82), yanında dirilik içinde olan kimse için “ *kullukta bende köpekten aşağı değilim ya; Tanrı da dirilikte bir Türk'ten aşağı değildir*” ( 1/83), diyerek hayat sahibi olmanın hayata kıymet veren bir milletin karakterinden bahsetmektedir. Köpekler sadakatin de örneğini teşkil ederler. Bu öyle bir sadakattir ki “*Kafirlere şiddetlidir, dosta gül gibidir, düşmana diken gibi*” (1/84) davranan koruyucu karakteri (1/85) ile olumlu yönleri vurgulanmaktadır. *Mesnevî*'de köpek metaforu daha çok yaratıcısını tanımayan, nefsinin heva ve hevesine takılıp kalmış, dini ve manevi değerlere saldıran bir insan tipini karakterize etmek için kullanılmıştır. Bu öyle bir karakterdir ki; Allah ilhamını tanımaktan yoksun (1/86), haddini bilmeyip aşan (1/87), nefesine düşkün (2/24, 1/88,1/89), acıkınca azgınlaşan ve geçimsiz kimse (2/25, 1/90), azgın kişiliği (1/91) sembolize etmektedir.Ayrıca; hakikatten uzak (1/92), zavallılara, zayıflara saldıran, ondan menfaatlanan (1/93,1/94), hilekar (1/95), öfkesiyle hareket eden (1/96) ve öfkenin çirkinleştirdiği (2/26), ululuk ve hasetlik besleyen (1/97), Hak kapısındaki en aşağılık varlık (1/98) olan köpek , *Mesnevî*'de, insanın hayatın akışı içerisinde Allah'ı unutmaması ve yalnızca başına bir musibet, bir hastalık , bir felaket geldiğinde Hakk'ı hatırlayan gafil hali anlatır (2/27).

**9-KURT METAFORU:** *Mesnevî*'de köpek metaforuna yakın, kanaat sahibi olmayan (1/99,1/100), tamahkar (1/101,1/102,1/103),bencilliği yok edecek kadar hırs sahibi (1/104) olan yırtıcı huyla bezenen (1/105), haset sahibi olan, hatta bu öyle bir hasetliktir ki haset sahiplerinin kurt şeklinde haşredilecek olan (1/106), hakikatten mahrum, kendi kendini yiyen bilgisiz (1/107), peygamber sünnetini bırakan, menfaat peşinde koşan (1/108), tilki gibi kurnazlık eden (1/109), hırsın sesi (1/110), kötü tabiat sahibi (1/111) ve şeytanın kurtlaşmış şeklidir (1/112).

**10-TAVŞAN METAFORU:** Tavşan metaforu genellikle nefsini yenerek galip gelen hür olan akıl (2/28) ile geleceği kavrayan akıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Tavşan geleceği kavrayan akıllı (akl-ı mead) ile nefs-i emmâre aslanını kışkırtıp gururuna dokunacak sözler söyleyerek onu emmârelik makamından ayırarak götürüp mücadele ve riyazat kuyusuna atmak, bu vesile ile de bedendeki ruhanî ve cismanî kuvvetleri nefsin tahakkümünden kurtaran (29) varlığı temsil etmektedir.

**11-BALIK ve DENİZ METAFORU:** İzzet ve ikram karşısında secde eden (1/113), Allah'ı Yunus kıssasında olduğu gibi tespih eden (1/114), kainatın bir deniz, ten'in(insanların) balık, hakikate götüren ruhu (1/115,1/116), hakikati görebilen (1/117), hırs sahibini (1/118) remiz eder. Balık öyle bir varlıktır ki yöneticilerin topluma tesir ettiğini (Balık baştan kokar, kuyruktan değil) (1/119), pisboğazlığın, tamahkârlığın kör edişine kadar (1/120), aslından gafil olan sağır ve dilsizliğin (1/121) yanı sıra Allah'ın “Birliğinde fani olmuş hak dostu” oluşunu ortaya koyarken Vahdet-i Vücut görüşünü açıklamak için balık ve deniz metaforu da kullanır. Denizdeki balıkları Allah'ın erleri veliyullah olarak, denizi de vahdetin sembolü olarak tanımlar. “ *Ululuk sahibi Hakk'ın temiz deryasının balıkları gibi olan peygamberlerin halleri Kur'an'a göre(ayarlanmıştır)dir. Fakat okur da dediğini tutmazsan farzet ki peygamberleri, velileri görmüşsün (inanmadıktan)onlara uymadıktan sonra ne fayda !*”(2/29) demektedir. *Balık aynı zamanda ruh ve akıl anlamında da kullanılmıştır; “Hele her gece, bütün ruhlar,*

*bütün akıllar, o uçsuz bucaksız derin denizde batar, yok olurlar. Yine sabah vakti, o Tanrı'ya mensup ruhlar ve akıllar, balıklar gibi denizden baş çıkarırlar.”(2/30). İnsanın, bedeni ruha benzetilmektedir. Mesnevî’de Yunus Peygamber ruhu, balık ise beden olmuştur (25/1). Balık dünya malına aldanişlığı “Dünya seni de balık gibi oltasına takmıştır... şehzade bir yıl kaldı, sense altmış yıldır o oltadasın! Tam altmış yıldır onun oltasında mihnetler içindesin... ne bir hoşluğum var,ne bir sünnete uyarsın!”(2/31) ile Akıllı, Yarım akıllı ve aklını kullanamayan mağrur, ahmak kimselere de benzetilmiştir (2/32).*

**12-DUDU (PAPAĞAN) METAFORU:** *Mesnevî’de konuşurken latife, nükte sahibi olan (1/122), mana olarak ölmeden önce ölere kurtuluşa varan, ariflerin sözünü dinleyerek kurtuluşa eren mümini (1/123, 2/33) kişiliği temsil eder. Dudu kuşunun sesi vahiy’den geldiği (1/124), gibi zaman zaman evliyanın işini kendi aklınca kıyasen anlamaya çalışan kimselerin halini de remiz eder. İşte papağan, bizim gibi ariflerin sözlerinin manasını idrak edemeyerek papağan gibi söylemeye benzer. Biz bu aciz halimizle onları tartmaya kalkarız (2/34). Dış görünüşe bakmanın hakikati görmeye engel olduğunu vurgulanır. Ahmet Avni Konuk, eserinde konuya şöyle açıklık getirmiştir: “Ey nâkıs olan insan, insan-ı kâmilin fiillerini ve halini kendine kıyas etme. Görünüşte kamil insanla nâkıs insan birdir. Fakat manalarında fark vardır (25/2) diyerek aralarındaki farkı ortaya koyar.*

**13-AYI METAFORU:** *Mevlânâ Mesnevî’inde sadece bir hikayede geçmekle beraber ayı metaforuna da yer verir. Bu metaforu ahmak, ince düşünemeyen ve etrafındakilere zarar verecek kimselerin halini ve ahmaklarla dostluk eden kimsenin düşeceği durumları izah etmek için kullanmaktadır. Zira mecazî olarak bu hayvanın dilimizdeki karşılığı da “ kaba saba, hoyrat kimse”dir (2/35), Aynı aynı zamanda mesnevî’de hırs sahibi (1/125), güvenilmeyen (1/126),kindar öyle bir kindar dır ki “*kini sevgi,sevgisi de kin olan” (1/127), çevresine yardım etmeyen bencil (1/128) karakterini temsil etmektedir.**

**14-İBRAHİM’İN KUŞLARI:** *Bu kuşlar, kaz, tavus, kuzgun ve horozdur. Bunların içlerdeki benzerleri de dört huydur. Kaz hırstır, horoz şehvet. Makam tavusa benzer, kuzgun dileğe (2/36,1/129). Mevlânâ hırs bakımından iki kuşu karşılaştırıyor: “Kazın hırsı, tavusun hırsı. Kazın hırsı boğaz ve şehvet hırsı idi... Tavus ise baş olma iddiasındadır ve bu hırs berikinden kat kat büyüktür. Bunlardan biri yilansa öbürü ejderha gibidir (2/37).*

**15-KARGA METAFORU:** *Mevlânâ Mesnevî’inde kargayı; bitmek bilmeyen emeller, kader ve kazayı inkar edenlerin, hakikat bilgisinden uzak olanların, nefsinin peşinden koşanların, kendi kötü huyunun farkında olmayanların sembolize edildiği varlıktır. Bitmek bilmeyen istek ve emelleriyle karga tabiatlı kimse “Ya Rab, bana uzun ömür ver ki, bu uzun ömür bana senin huzurundan kovulmuşluğun alakası ve nişanesi olsun” der ve ömrünü gübre mesabesinde olan dünya lezzetlerine harcar. Çünkü karga nasıl pislik yemek için uzun ömrü arzularsa o gafil de dünyalıkla midelerini tıka basa doldurmak için yaşamak isteyen kimseyi (25/3) temsil etmektedir. Karga ayrıca; kaza kaderi inkar eden (1/130), kendi çirkinliğinin(kötü huyunun) farkında olmayan (1/131), Allah’ı bilmekten uzak (1/132) , Bilgisizliğin, akli tutsak edenlerin şom şom konuşanların (1/133), nefsinin, isteklerinin peşinde koşan (1/134) karga, aynı zamanda hilekardır (1/135).Haset sahibi olan edebini de aşacaktır (1/136).*

**16-HOROZ METAFORU:** Hz. Mevlânâ horozu, iblisin Allah'ın kullarını aldatmak için kullanacağı en büyük silahı olan şehvetin simgesi olarak görür. Çünkü şehvet öyle güçlü bir silahtır ki karşı koyabilmek ve başa çıkabilmek çok zordur (2/38). Mevlânâ Hazretleri Hz. Musa'dan kuşların ve hayvanların dilini öğrenmek isteyen insanın hikayesinde horozu kullanarak, onun köpekten farklı olarak, ilerde vuku bulacak bazı olayları algıladığını kaydetmiştir. Gayba ait bazı konuları bilme hususunda horoz, evliyaullahı kastetmek için kullanılan bir “mecaz” olabileceği gibi, hakikat de olabilir yani bizzat horozlara ait bir gerçekliğe işaret ediliyor olabilir (2/39). Horoz, yersiz konuşmanın, böbürlenmenin, kibir ve hırsın (1/137) sahibi olduğu gibi “Allah, bizi namaz vaktini bildirmek üzere Âdemoğluna hediye etti” (1/138) diyerek insanlığa hizmet eden varlığı da temsil etmektedir.

**17-DOĞAN METAFORU:** Doğan kuşu, genelde yüceliği, hâkimiyeti ve gücü temsil eder. Mevlânâ Hazretleri, doğanı çoğu yerde üstün nitelikli insanları tarif etmek için kullanmışsa da şeytan tabiatlı kimseleri de anlatmak için yine aynı metaforu kullanmıştır. İnsan-ı Kamil olup mana kapısında dolaşan Doğan, bilgisiz ve gafletinde sahibi olabilmektedir. insan-ı Kamil'e (2/40, 25/4). mana kapısını çalıp akıl kapısını terk eden (1/139), gayp idrakini fark eden (1/140, 1/141) kişiyi temsil etmektedir. Bunun yanı sıra Doğan, bilgisiz ve gaflet sahibi (1/142), şeytan tabiatlı kimseleri de anlatmak için yine aynı metaforu kullanmıştır (1/143). Hakk'tan ayrı düşen bir mü'min nefsinin eline düşmesini (30) ile kazlarla doğanın hikâyesinde bu kez de doğanı Allah'ın kullarını yoldan çıkarmaya çalışan kimse olarak görmekteyiz. Ancak şeytanın gücü Allah'ın ihlaslı kullarına yetmediği gibi doğanın hileleri de kazları oyuna getirmeye yetmemiştir (2/41).

**18-DEVE METAFORU:** *Mesnevî*'de yer alan metaforlardan biri de “deve” metaforudur. Allah'ın liyakatli, şerefli, temiz mü'minlerini daha çok bu metaforla anlatır. Deve'nin *Mesnevî*'de taşıdığı manaları şöyle sıralayabiliriz: “Deve” metaforu, Hz. Mevlânâ'nın eserinde hep güzel ahlaklı, sabırlı olgun ve mertebe sahibi ( 2/42, 1/144), hakikate teslim olan (1/145), hakikatin, güzel ahlakın, temiz ruhun simgesi, salihlerden olan,( Salih'in Devesi, Salih (a.s.)'ın devesi *Mesnevî*'de iyilerin cismaniyetine benzetilir. *Ruh, Salih gibidir, ten de deveye benzer. Ruh vuslattadır ten ihtiyaç içindedir. Salih'in ruhu afetlerden kurtulmuştur. Yaralanan devedir. Salih sanma.*” ) (2/43,1/146,1/147) , mülayim tabiatlı (1/148), İlimde liyakat sahibi (2/44) ve kalp gözü açılmış (29/1) kimseleri deve sembolüyle ifade edilmiştir. Bu olumlu benzetmelerin yanında ender de olsa olumsuzlukları ifade etmek içinde kullanılmıştır. Örn: Aklin insanı deve gibi sürükleyen (1/149), nefsinin peşinden giden (1/150), kendini beğenip böbürlenmiş “Sonra ben, yukardan bakmaktayım, bu sebeple hiç yüzüstü düşmem” diyebilen (1/151), başına bir darlık zorluk geldiğinde yok olan kişilik sahiplerine de (1/152) benzetilmiştir.

**19- CEYLAN METAFORU:** *Mesnevî*'de çok sık başvurulmamakla birlikte önemli metaforlardan biri de ceylan metaforudur. Ceylan; masumiyetin, nazikliğin ve hak terbiyesi almış kişilerin simgesidir. Ehli dünyanın halinden bizar ehli ukbayı temsil etmektedir (1/153). Eşek ve Ceylan hikayesinde: koku almayan, bunları nereden duyacak? Pislığe tapan eşeğe o koku haramdır. Eşek, yolda eşek pislliğini koklar. Bu çeşit mahlûklara miski nasıl sunabilirim? O şefaatçi peygamber, bu yüzden “İslam dünyada gariptir”(Müslim, İmam: 232) remzini söylemiştir. Çünkü meleklerle hem dem olmakla beraber akrabaları bile ondan kaçarlardı. Halk

onun suretine bakar, onu kendilerine cins sanır ama ondaki kokuyu duymaz.”(2/45) diyerek garipli sembolize etmektedir. Hz. Mevlânâ bu beyitlerdeki ceylanı insan-ı kâmil ile ona tabi olanlara, dünyayı ahıra, ve ehli dünyayı da eşeklere benzetmiştir. Nitekim ehli heva insan-ı kâmillerle ve onlara tabi olanlarla alay ederler ve bunlar kendilerini dünya zevklerinden mahrum eden budalalar derler. Bazen onlarla münazara edip ehli iman kimseleri yenerler. O sebeple her asırda cismaniyetin yükseldiği yerlerde İslam ve ehli iman garip kalmıştır (25/5). Ahırda eşeklerin arasındaki ceylan, kendi cinsleriyle beraber olmadığı için gariptir. Etrafındaki eşekler onun halinden anlamadığı, onunla alay ettikleri için mahzundur. Çünkü hemcinslerinden ayrı bulunmak elem verici bir haldir. Süleyman Peygamber de hühdüdü ordunun içinde göremeyince kendisine böyle bir ceza vereceğini söylemişti. O ceylan yavrusu aradığı gıdayı orada bulamadığı için de bitkindir. Halinden anlaşılmayan garip insanı remz etmektedir.

**20-YILAN/EJDERHA METAFORU:** Yılan metaforu *Mesnevî*'de nefsi ifade etmek için kullanılmıştır. Çünkü nefs sinsidir. Dilimizde de “yılan” sinsice kötülük yapan kimselerdir (26, 1/154). Nitekim Hz. Mevlana şöyle demiştir: “Putların kaynağı ve anası nefsinizdir. Diğer putlar yılan ise, nefs ejderhadır.”(2/46, 1/155). Kötülüğün yılanda gizlenmiş olması “*Yılanı anlatsaydım, korkudan canın çıkıverirdi*”(1/156), mala düşkünlüğü “*Yılan, güzel mal gibi görünür. ki gözünü de ovuştur da iyice bak* “ (1/157,1/158), şehvete meyilliliği (1/159,1/160), müminlerin bal arsısı gibi, kafirliğin ise yılan hükmünde oluşu (1/161,1/162) ile halim, selim sevgilinin bile zıt oldumu yılanlaştığını (1/163) ifade etmektedir.

**21-SİVRİSİNEK METAFORU:** *Mesnevî*'de sivrisinek, çok sık rastlanmamakla beraber önemli metaforlardan biridir. Küçüklüğü, ilahlık taslayan Nemrud'u mahvetmesi bakımından önemlidir. Dilerse Allah küçücük şeylerle kendilerini erişilmez görenleri helak eder, rezil eder. “*Tek kanatlı bir sivrisinek Nemrud'u baş ağrısıyla helak etti.*”(2/47, 1/164) diyerek benzetme yapmaktadır. Sivri sinek aynı zamanda mala mevkiye üşüşme, düşkünlüğü (1/165) ve zayıflığın misalidir (1/166).

**22-KARINCA METAFORU:** Mevlânâ'nın kullandığı metaforlardan biri de karınca metaforudur. Bu metafor da çok sık kullanılmamakla beraber önemli bir yer sahiptir. İnsanların her birinin mertebe olarak diğerinden farkını ortaya koymak ve her akıldan daha üstün bir aklın olduğunu ifade etmek ve hatta bunların içinde de en üstünün akl-ı mead olduğunu (2/48), nimetlerin rızkının peşinden koşan (1/167, 1/168) kişileri ifade etmek için kullanmıştır.

**23-AKREP METAFORU:** *Mesnevî*'de akrep metaforu, kötülüğün her türlü fenalığın temsil resimi olarak karşımıza çıkmaktadır. İki yüzlü karakter sahiplerine bu karakterleri yüzlerine vurulduğunda iç yangınlarının nefretlerinin ortaya çıkışıyla yanan “*Ona münafık dersin... o aşağılık ad, içini akrep gibi dağlar*” (1/169), hakikatten uzak aklın (ilmin) akıl olmadığını, o aklın aldatmasıyla ilmin insana yılan akrep olduğu “*Aklın, insanlara ayak köstegi olunca o akıl, akıl değildir, yılan ve akreptir*” (1/170), yoksulların elinden rızıklarını çalmak için hileye düzene sapanları akrep olarak temsil etmiştir (1/171). Mevlana, Varlık ağacına çıkılarak yer yüzüne bakıldığında (varlık ağacının üstüne oturup aşağıya baktığında) dünyanın gerçekte pislik bir yer olduğu, kızgın akreplerle yılanlarla dolu olduğu, o ağaçtan inildiğinde güllük

gülistanlık aldatmacasına kapılanıldığını “*O ağacın üstünde oldukça âlem pis bir dikenlik, kızgın akreplerle, yılanlarla dopdolu bir yer görünür*”(1/172), Peygamber nuruna sahip kimselerin emin kimseler olduğunu (1/173) , kötü kem söz sahibi olanların bir gün kendi sözlerinin kendilerine geleceğini akrep gibi kendisini sokacağını “*O yılan, akrebe benzeyen sözlerin yılan ve akrep olur da seni kuyruğundan yakalar*” (1/174) fark etmesi için bu metaforu kullanmıştır. Aynı zamanda Mevlana kelimelerle inanışları bir araya getirerek sanat yapmaktadır. Şöyleki: “*Yıldızlar, Şeytana akrep gibidirler, fakat müşteriye en yakın bir dosttur onlar*”(1/175), Bu beyitlerdeki akrep kelimesi, hem akrep, hem de akrep burcu manasınadır. Kavis hem yay, hem de kavis burcudur. Tir, hem oktur, hem Utarit yıldızı. Müşteri, hem bildiğimiz bir şey satın almak isteyen, hem de müşteri yıldızı, delv, hem kova, hem delv burcu, Hut hem balık, hem Hut burcu, Sevr de hem öküz, hem de Sevr burcudur. Müslümanlıkta, gökten haber çalmak üzere gökyüzüne çıkan şeytanlar, şahaplarla yakılır, bir teşehhüt hâdisesi olan bu hâdiseye halk yıldız aktı der. Aynı zamanda ay, akrep burcundayken o saat kutsuzdur ve sefere gitmek, iyi değildir. Hâsılı Mevlânâ, bu kelimelerini ki mânalarıyla ve bu inanışlarla bir sanat yaparak “*Yıldızlar, şeytanlara birer akrep gibidirler ama kutlu bir yıldız olan müşteri için en yakın akraba kesilirler. Kavs, tir’le şeytanı oklarsa da delv, ekini ve meyvaları yetiştirmek için suyla doludur. Hut, azgınlık gemisini kırıp parçalarsa da dost için sevr gibi tarla sürer*” diyor (31).

**24-KOYUN METAFORU:** Mesnevî’de Koyun metaforu sınırlarını aşmayan (1/176), birlikte hareket eden, bencillikten yoksun ve akıl yürütmeyen “*Sürüden bir koyun yürüyüp dereyi atlayınca öbür koyunlar da birer, birer o tarafa atlarlar* (1/177)”, Azrail’in yanına kendi ayağı ile gidebilen (1/178), hakikate teslim olan, bu nedenle “*Madem ki aslan değilsin, ileriye ayak atma. Çünkü ecel kurttur, canınsa koyun! Yok... eğer Abdal’dan olmuşsan, koyunun aslan haline gelmişse korkma, emin bir halde gel ileri, ölümün sana mağlûp olur, bir şey yapamaz!*” ***Ölümün bile mağlûp edemeyeceğini*** (1/179), “*Koyunlar, sayıya sığmayacak kadar çok olsa kasap, onların çokluğundan korkar mı hiç? Hepiniz de çobansınız... peygamber de çobandır. Halka gelince sürüye benzer... Peygamber, onların çobanıdır, onları sürer durur. Çoban koyunlarla savaşa girişmekten korkmaz... Bilâkis onları soğuktan, sıcaktan korur. **Kızır, kahreder de koyunlara bağırsa bu bağırsı sevgisindedir, hepsini de sever de ondan bağırrır!** Her an yeni bir talih kulağıma söyleyip duruyor: **Seni gamlandırısam bile gamlanma*** (1/180) diyerek peygamberin halka çoban oluşu ile halkı korumaya yönelik ikazları zaman zaman kahredici olsa bile sonuçta halkı korumaya yönelik olduğu için gamlanılmamasını, korkulmamasını tavsiye ettiği insan tipidir. Mesnevî şârihi Tâhirü’l-Mevlevî hikayedeki metaforları şöyle izah ediyor: “*Buradaki aslandan maksat hakikat ve marifet aslanı olan veliyy-i kâmilidir. Kurttan murat ise hayvanlık sıfatından kurtulamamış insanlardır. Tilki ise insan-ı kâmilin tasarrufunun farkına varıp kendisini ona teslim etmiş mürittir. Aslanın kurtla münasebetinin hikmeti ise Evliyâullah’ın bazen böyle hayvan sıfatlı insanlarla da beraber bulunmasıdır* (29/2).

**SONUÇ OLARAK:** Mevlânâ’nın Mesnevî’inde kullandığı metaforların en dikkat çekicileri hayvan metaforlarıdır diyebiliriz. Konuştuğu hayvanların karakteristik özelliklerini de önemseyen Mevlânâ, bu metaforlar üzerinden her yaştan her kesime ve topluluğa istediği ikaz ve eleştiriyi yapabilmektedir. Konuyu sıkıcılıktan kurtarması açısından etkilidir Mevlânâ,

hikâyelerinde kullandığı hayvanları seçerken karakteristik özelliklerini önemseyerek, o özellikleri insan karakterleriyle bağdaştırması esere özgün bir içerik katmıştır. Kullandığı metaforların hayvan olması hasebiyle de üzerine tepki çekmeden, rahatça eleştirilerini ortaya koyabilmektedir. Ancak onun hayvan metaforlarına bakış açısı motamot bir şekilde değildir. Mevlânâ, aslan metaforunu peygamberi, veliyullahı kastetmek için kullandığı gibi azgın nefsi ifade etmek için de kullanmıştır. Yani aslanın yiğitliğinden yola çıkarak farklı kimselere, yırtıcılığından yola çıkarak da farklı şeylere ve kimselere atıfta bulunmuştur.

#### KAYNAKLAR:

1. Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, II. Basım. İnkılap ve Aka Kitapevi Basımevi, İstanbul.1984.
2. Nahîfî, Süleyman, *Mesnevî-i Şerif Tam Metin Tercümesi*, Timaş Yay., İstanbul,2007.
3. Çev:Veled Çelebi İZBUDAK, Mevlânâ, *Mesnevi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları:60, İstanbul-2004, C.I/Beyit No. 825-835.
4. Özgün BAYKAL.1985. Mevlana'nın mesnevisinde hayvan hikayeleri. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Basım evi.Sayı:3. Cilt:1,Sayfa:601-620.
5. Özgün BAYKAL.1964.. Mevlana'nın mesnevisinde hayvan hikaye ve motifleri.Şarkiyat Mecmuası, İ.Ü.Edebiyat Fak. Yayınları. Cilt:5.Sayfa:24-30
6. Furkan Abdulgaffar AKYAZI. Mevlana Celalettin Rumi'nin Mesnevî'sinde Geçen hayvanların Metaforik Anlatımı. Fârâbî e-dergi, Yıl: 1, Sayı: 1 / Aralık 2011. Sayfa: 122-139.
7. Çev: Veled Çelebi İzbudak, Mevlânâ, *Mesnevî*, Önsözü C: I, İst. 1973.
8. Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU, Mevlana'da tabiat sevgisi.U VIII. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler, S. Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya, 1996, s. 115-123)
9. Serpil YILMAZ, Mesnevîde Geçen Hayvan Metafor'larının Tasavvufî yorumu. Yüksek Lisans Tezi.S.Ü.Sosyal Bilimler Ens. Temel İslam Bilimleri ABD.Tasavvuf Bilim Dalı. 2011,Konya.
10. Nejdî DURAK.Mevlana'nın Ahlak öğretilerinde iyi ve kötü kavramları.. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2007/2, Sayı: 6. Sayfa.1-24.
11. Saim SAKAOĞLU,, "Mesnevî'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", I. Milli Mevlana Kongresi (3-5 Mayıs 1985) Tebliğler, Konya 1985, s.105-113.
12. İsmail GÜLEÇ, *Mesnevî'de Gecen "Taassup Yuzunden Hıristiyanları Olduren Yahudi Padisahın Hikayesi"*ndeki Vezir, Aziz Pavlus mudur? Essays in Momery of Hazel E. Heughan, ed. Ismail Erunsal vd., Edinburgh: Hazel E. Heughan Educational Trust, 2007, s. 113-134.
13. Çev. Veled İzbudak. Mevlânâ,: *Mesnevi I*. 5. Baskı. İstanbul 1966,s 71 – 111.
14. BEYDABA. Kelile ve Dimne. Çeviren: Ömer Rıza Doğrul 1985, Ankara.
15. Mustafa AKSOY , Mevlânâ Mesnevî'sinin Yaygın Olarak Okunmasına Ontolojik Bir Yaklaşım', *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yazı 2007, S. 42, s. 123-136.
16. Nejdî DURAK, "Mesnevî'de Metaforik Anlatımlarda Kullanılan Hayvan Motifleri ve Felsefi Değerlendirmesi" *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu*, Çanakkale 2006, ss. 155–165.
17. Nihat KEKLİK, "Mevlânâ'da Metafor Yoluyla Felsefe", *Felsefe Arkivi*, S. 26, İstanbul 1987, s.19–55, s. 48.
18. William L. REESE, *Dictionary of Philosophy and Religion: Eastern and Western Thought*, Humanity Books, New York 1996, s. 58.
19. Ahmet CEVİZCİ, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, 203.
20. Ahmet ARSLAN, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara 2007, s. 129.
21. İoanna KUÇURADI, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 181.
22. Mevlânâ, *Fihî MâFih*, Hazırlayan:Abdülbaki Gölpınarlı. Remzi Kitapevi.Yükselen Matbaası, İstanbul, 1959. s. 198-199 22/1- Mevlânâ, *Fihî MâFih*, s. 59.
23. Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı. Remzi Kitapevi.Yükselen Matbaası, İstanbul, 1957. Cilt: I, s. 16, b. 104-105.
24. Ahmet ÖĞKE, "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Hâr (eşek) Metaforu", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 18, Erkam Yay., Ankara, 2007. "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Hâr (eşek) Metaforu" , s.23-25.
25. Ahmet, Avni KONUK, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, ( haz. Prof. Dr. Mehmet Demirci, Prof Dr. Mustafa Tahralı, Süleyman Gökbulut), Kitabevi Yay., İstanbul, 2008.
- 25/1- Ahmet Avni Konuk, a.g.e.,C.IV.s.348
- 25/2- Ahmet Avni Konuk. a.g.e.,C. I., s. 164-165.
- 25/3- Ahmet Avni Konuk.a.g.e., C. IX., s. 268
- 25/4- Ahmet Avni Konuk, a.g.e.,C. III., s. 321-322.
- 25/5- Ahmet Avni Konuk.a.g.e., C. IX., s.287
26. Mehmet DOĞAN, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz.Yay., 11. Baskı, İstanbul, 1996, s. 874.ve 1416.

27. Ahmet ÖĞKE, Elmalı Erenlerinde Mana Dili, Elmalı Belediyesi Yay. Ankara, 2007, s. 120.,
28. Ahmet ÖĞKE, “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Öküz Metaforu”, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S. 22, Erkam Yay., Ankara, 2008.
29. Tâhirü'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, Selam Yay., Konya, 1967.C.I.Kitap.III.s.641
- 29/1- Tâhirü'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî .age.c.III.kitap.II.s.454
- 29/2-Tâhirü'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî. a.g.e., C. I., Kitap V., s. 1412.
30. Tâhirü'l-Mevlevî, Mesnevî Dersleri, C. II., Kısım, I., Işıl Matbaası, İstanbul, 1951, s. 1659, 1662.
- 31.http://www.halveti.net/Mesnevi.asp?mc=5&mid=30

1. 1-Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, II. Basım. İnkılap ve Aka Kitapevi Basımevi, İstanbul. 1984.

- 1/1- Gölpınarlı.a.g.e. (C.II./455-457
- 1/2-Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3610-3615, C.V/3780
- 1/3-Gölpınarlı.a.g.e., C.V/2940-2963
- 1/4-Gölpınarlı.a.g.e., C.III./3750,C.II/ 3050-3060
- 1/5-Gölpınarlı.a.g.e., C.III./3441
- 1/6- Gölpınarlı.a.g.e., C.I./838,C.III./525-530
- 1/7- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2847-2850
- 1/8- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1550-1560
- 1/9- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./2894
- 1/10- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./486
- 1/11- Gölpınarlı.a.g.e.,C. V./31-49
- 1/12- Gölpınarlı.a.g.e.,C. VI./4874
- 1/13- Gölpınarlı.a.g.e.,C. III./ 3010.
- 1/14- Gölpınarlı.a.g.e.,C. I/ 1394
- 1/15- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./ 3390-3400
- 1/16- Gölpınarlı.a.g.e.,C. V./550-560
- 1/17- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/ 3978
- 1/18- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/ 1427.
- 1/19-Gölpınarlı.a.g.e.,-C.I./1360-1395
- 1/20- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./917-919
- 1/21- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/ 2921
- 1/22- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/ 3034
- 1/23- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/ 2971, 3734-3735 1/24- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./927
- 1/25- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1942,
- 1/26- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3003
- 1/27- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./420-422
- 1/28- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./915-920
- 1/29- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./261,
- 1/30- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./ 1502
- 1/31- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/ 3979
- 1/32- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./ No: 3675-2680 1/33- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./2243
- 1/34- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/1034
- 1/35- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3070,
- 1/36- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./2228-2231
- 1/37- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./472
- 1/38- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./3038
- 1/39- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./3117
- 1/40- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./2728
- 1/41- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./1033,
- 1/42- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./472,3103
- 1/43- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./3060-3061, 3326-3330,
- 1/44- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./48,
- 1/45- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./230-240
- 1/46- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./727
- 1/47- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1042,1860-1862 1/48- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3742,
- 1/49- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./374
- 1/50- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1850-1855
- 1/51- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./2736
- 1/52- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1520-1530
- 1/53- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1503
- 1/54- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./ 4025-4035
- 1/55- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3474



- 1/56- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./329  
1/57- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./1010  
1/58- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./375-380,  
1/59- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./1030-1040  
1/60- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3008, 3978  
1/61- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./438-440,  
1/62- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./2430-2438,  
1/63- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3278-3280  
1/64- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1987-1990  
1/65- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./302  
1/66- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./2433-2438  
1/67- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./70-104,2740-2755  
1/68- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./70-80  
1/69- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./158-160  
1/70- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./150-153  
1/71- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1440-1445  
1/72- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./2505-2510  
1/73- Gölpınarlı.a.g.e., C.V./2856-2860  
1/74- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3088,  
1/75- Gölpınarlı.a.g.e.,C.VI./1790-1800  
1/76- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./685  
1/77- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1485-1488,  
1/78- Gölpınarlı.a.g.e.,C.VI./2066-2069  
1/79- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./1027  
1/80- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./2368  
1/81- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./285-295, 315-320  
1/82- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./322-323  
1/83- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./836-840  
1/84- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./2940-2945  
1/85- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1427  
1/86- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./235  
1/87- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./877  
1/88- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./475  
1/89- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./2546-2549  
1/90- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2885  
1/91- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./639  
1/92- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1465-1470  
1/93- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./2438-2439  
1/94- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1045-1050  
1/95- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1052  
1/96- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./632-635  
1/97- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./2677  
1/98- Gölpınarlı.a.g.e.,C.VI./2940  
1/99- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./218  
1/100- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1050-1060 1/101- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./3038  
1/102- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./2832  
1/103- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./2536-2540 1/104- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./3181  
1/105- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./221  
1/106- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1412-1415  
1/107- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1872-1875, 2537-2539  
1/108- Gölpınarlı.a.g.e.,C.VI./504  
1/109- Gölpınarlı.a.g.e.,C.VI./1427  
1/110- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1960  
1/111- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./142-1424  
1/112- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./502  
1/113- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./509  
1/114- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3142-3145  
1/115- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3147  
1/116- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1342  
1/117- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3146  
1/118- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1696  
1/119- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3081  
1/120- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1078  
1/121- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./860-861  
1/122- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./248-249  
1/123- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./1556-1610,1830-1860  
1/124- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I/1726-1730

- 1/125- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1148  
1/126- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./2010-2020, 2035  
1/127- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./2131  
1/128- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1988  
1/129-Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./ 40-45  
1/130-Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./1234  
1/131-Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2340-2350  
1/132-Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./3968-3970  
1/133-Gölpınarlı.a.g.e.,-C.III./396  
1/134-Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1310-1313 1/135- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1700  
1/136-Gölpınarlı.a.g.e., C.I./1226  
1/137- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./120-125,2169 1/138- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3333-3336 1/139-  
Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2883, 3797-3800 1/140- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./3763  
1/141- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1930-1932 1/142- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./324-333  
1/143- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./434  
1/144- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./1970-1980  
1/145- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2236-2237  
1/146- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2519-2530  
1/147- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2525-2526  
1/148- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3448-3449 1/149- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2505-2510  
1/150- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./1323  
1/151- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1750-1753 1/152- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./4033-4035 1/153-  
Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./160-165  
1/154- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./156-160,257-260  
1/155- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1054  
1/156- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./1911  
1/157- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./2951  
1/158- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./782-785,1010-1015  
1/159- Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3483  
1/160- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./515-520  
1/161- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3293 1/162- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3290-3295  
1/163- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3788  
1/164- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./785-790  
1/165- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./1055-1060 1/166- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./4625-4640 1/167-  
Gölpınarlı.a.g.e.,C.II./3715  
1/168- Gölpınarlı.a.g.e.,C.VI./809  
1/169- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./290-300  
1/170- Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./2325-2330  
1/171- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./475  
1/172- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./3540-3545 1/173- Gölpınarlı.a.g.e.,C.IV./609  
1/174- Gölpınarlı.a.g.e.,C.III./3470-3476  
1/175- Gölpınarlı.a.g.e.,C.V./4230-4235 1/176-Gölpınarlı.a.g.e.,C.I./758,860  
1/177- Gölpınarlı.a.g.e.C.II./3249  
1/178- Gölpınarlı.a.g.e.C.III./1050  
1/179- Gölpınarlı.a.g.e.C.III./3999-4000 1/180- Gölpınarlı.a.g.e.C.III./4146-4150

2- Nahîfî, Süleyman, Mesnevî-i Şerîf Tam Metin Tercümesi, Timaş Yay., İstanbul, 2007

- 2/1-Nahîfî.a.g.e.,C. I./ 4077 – 4079  
2/2-Nahîfî, a.g.e., C. I./ 160-162.  
2/3-Nahîfî, a.g.e., C. I./ 3422-3425  
2/4- Nahîfî, a.g.e. C. IV./ 382 – 386  
2/5-Nahîfî, a.g.e., C. VI./ 163- 164  
2/6-Nahîfî, a.g.e., C. II./ 1917-1918  
2/7-Nahîfî, a.g.e., C. I./ 1069  
2/8-Nahîfî, a.g.e. C. II./ 156 –158, 206 –222, 240–248 vd.  
2/9-Nahîfî, a.g.e., C. III./ 1261-1270,  
2/10-Nahîfî, a.g.e., C. I./1368  
2/11-Nahîfî, a.g.e., C. III./ 2750-2765.  
2/12-Nahîfî, a.g.e., C. III./78-79  
2/13- Nahîfî, a.g.e. C. III./ 157  
2/14- Nahîfî, a.g.e. C. III./ 108  
2/15- Nahîfî, a.g.e. C., III./ 2515- 2523  
2/16- Nahîfî, a.g.e. C. IV./418-422  
2/17- Nahîfî, a.g.e., C., II./ 610-614.  
2/18- Nahîfî, a.g.e., C. III./ 686-687, 692-697 2/19- Nahîfî, a.g.e., C. VI./ 2960, 2963 – 2964 2/20- Nahîfî, a.g.e.,  
C. V./ 936- 941

- 2/21- Nahîfî, a.g.e., C. III./ 3917-3920  
2/22- Nahîfî, a.g.e., C. II./2385-2388.  
2/23- Nahîfî, a.g.e., C. I./3120 – 3127, 3130 – 3132.  
2/24- Nahîfî, a.g.e., C. I./2980- 2984.,  
2/25- Nahîfî, a.g.e., C. IV./1065, 1068.  
2/26- Nahîfî, a.g.e., C. IV./3278- 3281.  
2/27- Nahîfî, a.g.e., C. III./ 2901- 2912  
2/28- Nahîfî, a.g.e., C. I./1405-1406  
2/29- Nahîfî, a.g.e., C. I./1603.  
2/30- Nahîfî, a.g.e., C. I./1961 -1962.  
2/31- Nahîfî, a.g.e., C.IV./ 3220-3223.  
2/32- Nahîfî, a.g.e., C. IV./2223-2230, 2250-2254, 2257-2263, 2286-2305  
2/33- Nahîfî, a.g.e., C. I./1610-1622, 1650-1655, 1715-1722, 1758-1763, 1892-1899  
2/34- Nahîfî, a.g.e., C. I./270-280  
2/35- Nahîfî, a.g.e., C. II./ 1950-1953,1988-1990, 2028-2050, 2144-2151  
2/36- Nahîfî, a.g.e.,C.V., / 31vd.  
2/37- Nahîfî, a.g.e.,C.V., / 532-524  
2/38- Nahîfî, a.g.e.,C.V./ 945 vd.  
2/39- Nahîfî, a.g.e.,C.III./3288 vd.  
2/40- Nahîfî, a.g.e.,C.II., / 1145-1146  
2/41- Nahîfî, a.g.e.,C.III./ 435-441.  
2/42- Nahîfî, a.g.e.,C.II./ 3472 vd  
2/43- Nahîfî, a.g.e.,C.I./ 2613-2620  
2/44- Nahîfî, a.g.e.,C.VI./ 2481 vd  
2/45- Nahîfî, a.g.e.,C.V./ 840-932  
2/46- Nahîfî, a.g.e.,C.I./802  
2/47- Nahîfî, a.g.e.,C. I., /1241  
2/48- Nahîfî, a.g.e.,C.IV./ 3744 vd.